

**IQTIDORLI TALABALAR, MAGISTRANTLAR, TAYANCH
DOKTORANTLAR VA DOKTORANTLARNING**

“TAFAKKUR VA TALQIN”

MAVZUSIDAGI

**RESPUBLIKA MIQYOSIDAGI
ILMIY-AMALIY ANJUMAN TO‘PLAMI
(II QISM)**

BUXORO 2022 yil, 23 may

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM
VAZIRLIGI**

**BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI
MAGISTRATURA BO‘LIMI**

**IQTIDORLI TALABALAR, MAGISTRANTLAR, TAYANCH
DOKTORANTLAR VA DOKTORANTLARNING**

TAFAKKUR VA TALQIN

**mavzusida Respublika miqyosidagi
ilmiy-amaliy anjuman to‘lami
(II qism)**

Buxoro 2022-yil, 23-may

Tahrir hay'ati:

O.X.Xamidov	Iqtisodiyot fanlari doktori, professor
R.G'.Jumayev	Siyosiy fanlar bo'yicha falsafa doktori, (PhD), dotsent
A.A. Turayev	Fizika-matematika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
D.R. Djurayev	Fizika-matematika fanlari doktori, professor
S.Q. Qaxxorov	Pedagogika fanlari doktori, professor
M.Y. Ergashov	Kimyo fanlari nomzodi, professor
S. Bo'riyev	Biologiya fanlari doktori, professor
B.N.Navro'z-zoda	Iqtisodiyot fanlari doktori, professor
D.S. O'rayeva	Filologiya fanlari doktori, professor
T.H.Rasulov	Fizika-matematika fanlari doktori, (DSc)
SH.SH.Olimov	Pedagogika fanlari doktori, professor
A.R.Hamroyev	Pedagogika fanlari doktori, (DSc)dotsent
M.B.Ahmedova	Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, (PhD), dotsent

Mas'ul muharrir:

A.A. Turayev – magistratura bo'limi boshlig'i f.-m.f.f.d., (PhD) dotsent

Musahhih:

S.B.Shamsiddinova – bosh muharrir

T.Sh.Ergashev – dekan muovini

D.R.Rahmatova – magistratura bo'limi uslubshunosi

O.G'.To'rayev –birinchi bosqich tayanch doktorant

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 24-yanvardagi Oliy majlisga yo'llagan murojatnomasi va O'zbekiston Respublikasi Vazirlar mahkamasining 2020 yil 7- fevraldagi 56-F-son farmoyishiga hamda Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2021 yil 4-maydagi № 3/19-04/05-26 son xatiga

asosan ushbu Respublika ilmiy-amaliy anjuman tashkil etildi. To'plamda iqtidorli talabalar, magistrantlar, tayanch doktorantlar va doktorantlarning ilmiy izlanishlari, tajriba almashish, sohalarda amalga oshirilayotgan ishlarni tahlil qilish va bu boradagi takliflarni ishlab chiqish bo'yicha ilmiy-amaliy va uslubiy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Mazkur to'plamga kiritilgan maqolalar va tezislarning mazmuni, statistik ma'lumotlar hamda bildirilgan fikr va mulohazalarga mualliflarning o'zlari mas'uldirlar

2. Ayniy S. Buxoro inqilobi tarixi uchun materiallar // Asarlar. Sakkiz tomlik.

I-tom. – Toshkent: O‘z SSR Davlat badiiy adabiyot nashriyoti, 1963.

3. Ayniy S. Tarixi inqilobi Buxoro. – Dushanbe: Matbuot, 1987.

4. Ayniy S. Qisqacha tarjima holim. – Toshkent: O ‘z SSR Davlat badiiy adabiyot nashriyoti, 1960.

5. Ayniy S. Esdaliklar (I-II qismlar) // Asarlar. Sakkiz tomlik. V-tom. – Toshkent: O ‘z SSR Davlat badiiy adabiyot nashriyoti, 1965.

6. Ahmad Maxdumi Donish. Risola yo muxtasare az ta‘rixii saltanati xonadoni mang‘itiya. – Stalinobod: Nashrdavtoj, 1960.

“XULASATUL VAFA BIAXBARI DARIL MUSTAFA “ ASARI MUHIM TARIXIY MANBA

H.H.To‘rayev,

BuxDU, t.f.d., professor

U.Sh. Soxibova

*Tarixshunoslik, manbashunoslik – tarixiy tadqiqot usullari
mutaxassisligi magistranti*

Annotatsiya: Ushbu maqolada Ali bin Abdulloh as-Samhudiyning “Xulasatul vafo biaxbari daril mustafa” asari haqida qisqacha mazmuni yozilgan . Bu asar payg‘ambarimiz Muhammad (s.a.v)ning diyorlari tarixi haqida xabar beruvchi saralangan ixcham asarida Madina shahrining tarixi haqida yozilgan ma‘lumotlar berilgan.

Kalit so‘zlar: Muhammad (s.a.v),Xulasatul vafo biaxbari daril mustafa, Madina, Ka‘ba, hijrat, Masjid an-Nabiy, Qubo masjidi

So‘nggi yillarda mamlakatimizda O‘zbekistondagi Islom sivilizatsiyasi markazi, Imom Buxoriy, Imom Termiziy, Imom Moturidiy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazlari hamda O‘zbekiston xalqaro islom akademiyasi faoliyatining tashkil etilishi buyuk alloma va mutafakkirlar merosini ilmiy tadqiq etish va uning

natijalaridan amaliy foydalanish jarayonida yangi bosqichni boshlab berdi. Yangi O'zbekiston taraqqiyotining bugungi bosqichida ulug' alloma va mutafakkirlarimizning ko'plab bebaho asarlarini, noyob yozma manbalarni saqlash, o'rganish va kelajak avlodga bezavol yetkazish borasidagi ishlarni yanada jadallashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Xalqimizning bebaho mulki hisoblangan noyob yozma va toshbosma merosni saqlash va tadqiq qilish tizimini yanada takomillashtirish hamda bu jarayonga raqamli texnologiyalarni keng joriy etilmoqda.²⁴⁴ Bugungi o'zgarishlar davrida insonlarning "vijdon erkinligi" va dinga bo'lgan munosabati o'zgarib bormoqda. Islom diniga qiziqish va uning farz va sunnat amallarini bajarish uchun qulay sharoitlar davlat tomonidan yaratib berilmoqda. 2022 – yildan boshlab kuniga haj va umra amallarini bajarish uchun Saudiya Arabistonning Makka va Madina shaharlariga 2-3 marta samoliyot qatnovlari joriy qilindi. Xalqimiz tomonidan bu shaharlar tarixini o'rganishga qiziqish ortib bormoqda. Hukumatimizning yozma yodgorliklarni bir joyga to'plash, ularni ilmiy asosda saqlash va o'rganish borasida qilayotgan g'amxo'rliги tufayli Buxoro davlat muzey-qo'riqxonasi fondlarida turli davrlardagi turfa sohalarni o'zida qamrab olgan ko'plab qo'lyozma, toshbosma kitoblar va tarixiy ahamiyatga ega hujjatlar saqlanmoqda. Anashunday qadimiy yozma yodgorliklar orasida Ali bin Abdulloh as-Samhudiyning "Xulasatul vafo bi-xbari daril mustafa" (Rasululloh s.a.v. diyorlari tarixi haqida xabar beruvchi saralangan ixcham asar) asari alohida qimmatga egadir. Madina shahri Saudiya Arabiston podsholigida joylashgan qadimiy shahardir. Bu asarda Madina shahrining tarixi va Makka shahri haqida juda ko'plab qimmatli ma'lumotlar, biz bilmagan sirli ma'lumotlar qayd etilgan. Asarda keltirilishicha, Madina mevalari, ularning shifobaxsh xususiyatlari xususida: Madina xurmolarining turi o'rganilganda uning 130 ga yaqin turi mavjudligi aniqlangani ma'lumoti zikr qilinadi. SHulardan Sahihayn (ikki

²⁴⁴ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. MIRZIYOYEV Toshkent sh., 2022-yil 10-fevral, PQ-126-son

ishonchli hadis to'lamlari) da keltirilishicha, Rasululloh (s.a.v.) “Kimki yettita ajva xurmosidan iste'mol qilib tong otirsa, shu kuni unga hech qanday zahar va sehr ta'sir qilmaydi”, degan hadislarini keltirilgan. Bundan tashqari Samhudiyning ushbu asarida Madinaning ba'zi mevallari ko'z kasaliga shifo bo'lsa, ba'zilari tananing boshqa bir a'zolaridagi kasalliklarga shifoligi aniq sahih dalillar bilan keltirilgan. Asarda Madinada ta'qiqlangan ishlar va ularga oid ma'lumotlar. Misol uchun Madinada daraxtlarni kesish, hayvonlarni o'ldirish, ov qilish kabi ishlar ta'qiqlangani zikr qilingan. Undan tashqari Madina shahrining xususiyatlari, xalqiga xos odatlar va Madina shahrining hurmati va qadri haqida ma'lumotlar berilgan. Mazkur asarda Rasululloh s.a.v. qabrlarini ziyorat qilishning fazilatlarini (“Kimki meni qabrimni ziyorat qilsa, qiyomat kunida unga shafomatim vojib bo'ladi”. Hadis), Rasululloh s.a.v. ni ziyorat qiluvchi kishi ziyorati paytida salovot aytib, duo qilib, Allohga iltijo qilganda Rasululloh s.a.v. ni vasila qilib ya'ni shu zotning nomlarini o'rtaga qo'yib duo qilib so'rashining fazilati haqida, Rasululloh s.a.v. masjidlarining fazilati ya'ni ba'zi sahih hadislarida: Bir rakat masjid an Nabaviyda o'qilgan namoz (Makkadan tashqari) boshqa masjidlarda o'qilgan ming rakaat namozning savobiga tengligi rivoyat qilingan. SHuningdek, Rasululloh s.a.v. ning ravzalari va minbarlari haqida ham ma'lumotlar bayon qilingan. Asarda Nuh a.s. to'fonidan so'ng Madinaga kelib qolgan va unda yashagan aholi va xalqlar, ularning nasablari, makonlari, xalqlar-millatlar o'rtasidagi o'zaro ziddiyatlar va shu bilan bog'liq tarixiy ma'lumotlar berilgan. SHuningdek, asarda Alloh Taolo Rasululloh s.a.v. hurmatlaridan Madina xalqini ikrom-hurmatli qilgani, Madina ahlining Rasululloh s.a.v.ga Aqabadagi birinchi va ikkinchi bay'atlari, Rasululloh s.a.v ni Madinaga hijratlari, Madinaning Qubo nomli manziliga to'xtashlari, so'ngra Madinaning ichkarisiga kirib Abu Ayyub al-Ansoriyning uylariga to'xtashlari, Rasululloh s.a.v hijratlaridan vafotlariga qadar har bir hijriy sanada sodir bo'lgan voqea va hodisalar tafsiloti, Rasululloh s.a.v.ning muborak masjidlarini qurilishi tarixi, masjidning o'z davridagi uzunligi (kattaligi), uning boshqa masjidlardan ajralib turuvchi jihatlari haqidagi

ma'lumotlar ham sahih dalillar bilan yoritilgan. Asarda qiblaning o'zgarishidan avval va undan keyin Rasululloh s.a.v. yuzlanib namoz o'qigan jihatlari ya'ni, Rasululloh s.a.v. o'n olti oy davomida Baytul Muqaddas (Quddus) ga qarab namoz o'qiganlaridan so'ng Allohning amri bilan Ka'baga qarab namoz o'qish buyurilgani va shu bilan bog'liq ma'lumotlar, Rasululloh s.a.v. masjidlaridagi minbarlari, masjidning baland ustunlari va shu bilan bog'liq ma'lumotlar aks etgan. SHuningdek, asarda Rasululloh s.a.v. ning hujra (xona) lari va u zotning qizlari Fotima r.a. ning hujralari, Masjid an-Nabiy bino bo'lganidan so'ng Rasululloh s.a.v. ehtiyojga qarab ayollari (va boshqalar) uchun alohida xonalar bino ettirganliklari va shu bilan bog'liq ma'lumotlar, Umar r.a. Masjid an-Nabaviyni kengaytirib, qo'shimchalar qilgani, Rasululloh s.a.v. davrlarida masjid xom g'isht va xurmo shoxlaridan qurilganligi, Umar r.a. davrida esa, masjidning xurmo shoxlaridan bo'lgan ustunlari olib tashlanib, uning o'rniga xom g'ishtdan ustunlar o'rnatganligi, so'ngra Usmon r.a. tomonlaridan Masjid an-Nabaviyga juda katta o'zgarish va qo'shimchalar qilingani. Jumladan; Hijriy yigirma beshinchi sanada Musulmonlar namoz o'qishlari uchun Masjid an-Nabaviy torlik qilayotgani hatto, juma kunlari jamoa masjiddan tashqaridagi ochiq maydongacha to'lib namoz o'qiyotganlarini aytib, Usmon r. a. ga shikoyat qildilar. Usmon r. a. Rasululloh s.a.v ning ray' ahlidan bo'lgan sahobalari bilan maslahatlashdilar. So'ngra ularning hammalari Masjid an-Nabiyini buzib, qaytadan kengroq qilib qurishga kelishdilar. .Asardagi so'ngi bob va fasllarda Madinadagi Aqiq va boshqa vodiylar, ularning kengligi, chegaralari, nomlanishi va aynan shunday nomlanish sabablari va shu bilan bog'liq ko'plab ma'lumotlar arab alfaviti tartibida nasriy va nazmiy usullardan foydalanib bayon qilingan. Va eng so'ngi fasllarda Madinadagi boshqa joylar,(yerlar) makonlar va shu bilan bog'liq ma'lumotlar aks etgan.

Adabiyotlar

- 1.Sh. MIRZIYOYEV Toshkent sh.,2022-yil 10-fevral,PQ-126-son
2. Ali bin Abdulloh as-Samhudi. Xulasatul vafo biaxbari daril mustafa
- 3.ar.m.wikipedia.org

	<i>risolasi haqida</i>184
H.H.To'rayev, G.Norqulova	<i>Nosriddin To'ra Buxoriyning "Tuhfat az –zoinin" asarida Buxoro ziyoratgohlari tarixi</i>190
Sh.N. Rajabov	<i>Buxoro amirligining Mang'itlar sulolasi hukmronlik davrida xalqaro aloqalari</i>194
M.Umarova	<i>Shajarayi turk asarida Xiva –Eron munosabatlari</i>198
H.M.Samadova	<i>Sharifjon Mahdum – Sadri ziyo asarlari tarixiy manba sifatida..</i> 202
Sh. O'.Nosirov	<i>Sadriddin Ayniyning 1917-1920-yillardagi tarixiy jarayonlar borasidagi qarashlari</i>207
H.H.To'rayev U.Sh. Soxibova	<i>"Xulasatul vafa biaxbari daril mustafa " asari muhim tarixiy manba</i>211
N.R.Niyozov	<i>Chor Rossiyasi tomonidan O'rta Osiyoning bosib olinishi tarixining o'rganilishi masalalari</i>215
70230501 – Etnografiya, etnologiya va antropologiya	
S.I.Inoyatov S.F.Jabborov	<i>Buxoro vohasi hunarmandchiligida ustoz – shogird an'analari va u bilan bog'liq urf – odat, marosimlar</i>218
Z.O.Ashrafova	<i>"Boburnoma" asarida nabotot olamining etnografik tahlili</i>222
M.B.Qurbonova G`Z.Samadov	<i>Buxoro vohasi arablari bilan bog`liq ijtimoiy toifalar</i>226
M. B. Qurbonova Sh.Toshpo'latova	<i>Mixail Stepanovich Andreyev tojiklar etnologiyasi bilimdoni</i>231
A.H.Boltayev, M.M.Rasulova	<i>Buxoro yahudiylarining milliy oshxonasi</i>236
M.B.Qurbonova F.Y. Yuldosheva	<i>Lev Nikolayevich Gumilyovning etnografik tadqiqoti</i>239
D.M. Jamolova M.D.Qurbonov	<i>XX asr boshlarida Buxoroda tibbiyot sohasidagi o'zgarishlar</i>242
M. I.Niyazova, Z. N. Sharipova	<i>"Halqayi muhammadi". Buxoro sirg'alarining o'rganilishi</i>245